

Спеціалізованій вченій раді
Д 70.705.03 у Національній академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького

ВІДГУК

офіційного опонента Горбатюка Романа Михайловича про дисертацію та автореферат Кравченка Олександра Івановича «Формування інформаційно-комунікаційної культури майбутніх офіцерів Збройних сил України у процесі професійної підготовки» на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дисертаційної роботи. Зростання інформаційних потоків призвело до збільшення обсягів інформації і, як наслідок, введення інформаційних технологій у повсякденну діяльність, що обумовило нові вимоги до військових кадрів, їх підготовки та навчання. Вміння офіцера використовувати надбання науково-технічного прогресу, вільно почувати себе в інформаційному просторі, в якому він виконує функціональні обов'язки, навички швидко й якісно працювати з інформацією, є високим рівнем інформаційно-комунікаційної культури (ІКК), яка повинна бути адекватною рівню розвитку інформаційного простору, в якому військовослужбовці будуть здійснювати свою професійну діяльність. У зв'язку з цим виняткового значення набуває проблема формування інформаційно-комунікаційної культури майбутніх офіцерів Збройних сил України (ЗСУ) у процесі професійної підготовки.

Обґрунтовуючи потребу в дослідженні О. І. Кравченка доходить висновку: щоб внутрішньо відповідати сучасній дійсності, випускники вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) мають не просто адаптуватися до нової ситуації, а й бути здатними управляти нею, змінити її. Це означає, що Збройні сили України потребують від вищих військових навчальних закладів удосконалення підготовки майбутніх офіцерів, становлення їх як професіоналів, котрі не лише глибоко знають свою професію, а й є компетентними у військовій сфері.

Формування інформаційно-комунікаційної культури майбутніх офіцерів Збройних сил України за метою, змістом, об'єктом, предметом, результатом

" 10 "	Вх. № 451
аркуші	" 19 " " 02 " 2021 р.
ВІДДІЛ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
НАДПСУ ім. Б.Хмельницького	

пов'язано зі зростанням вимог до офіцерів ЗСУ у зв'язку з ускладненням воєнно-політичної ситуації на південно-східному кордоні України.

Визначені в дисертації з урахуванням результатів наукового пошуку суперечності зумовлюють виявлення нових шляхів вирішення означеної проблеми, тому актуальність дослідження Олександра Івановича Кравченка «Формування інформаційно-комунікаційної культури майбутніх офіцерів Збройних сил України у процесі професійної підготовки» не викликає сумнівів.

Науковий апарат роботи має всі необхідні складники: об'єкт, предмет, мету дисертаційного дослідження, завдання, методи; визначену наукову новизну та практичне значення; інформацію про апробацію і впровадження отриманих результатів.

Наукова новизна одержаних результатів

Вивчення об'ємного комплексу наукових праць вітчизняних і закордонних учених з питань формування інформаційно-комунікаційної культури майбутніх офіцерів Збройних сил України у процесі професійної підготовки дозволило дисертанту ґрунтовно висвітлити теоретичні засади роботи, сформулювати її вихідні положення. На основі отриманих результатів дослідження уточнено сутність поняття «інформаційно-комунікаційна культура майбутніх офіцерів Збройних сил України» (інтегративна особистісна властивість і складник загальної та професійної культури, що забезпечує гармонійний і творчий розвиток особистості в умовах інформаційного суспільства, задоволення інформаційно-комунікаційних потреб й охоплює знання, уміння та навички роботи в мережі Інтернет і відомчих мережах спеціального призначення, необхідні для формулювання інформаційних запитів, пошуку, фіксації і використання отриманих даних, їх критичної оцінки, відбору і трансляції, а також виконання комп'ютерних обчислень під час службової діяльності та бойової підготовки, вирішення службово-бойових завдань, застосування сучасного озброєння і військової техніки, спеціального обладнання, прикладного програмного забезпечення й інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)).

Погоджуємося з Олександром Івановичем, що структуру інформаційно-комунікаційної культури утворюють когнітивний, мотиваційно-ціннісний та операційно-технологічний компоненти (когнітивний компонент відображає ступінь теоретичної підготовленості майбутніх офіцерів до застосування ІКТ у професійній діяльності за фахом; мотиваційно-ціннісний – визначає позитивне

ставлення до професії, інтерес до опанування ІКТ; операційно-технологічний компонент охоплює необхідні спеціальні вміння формулювати інформаційні запити, шукати, фіксувати і використовувати інформацію, її критично аналізувати, систематизувати, а також володіти програмними засобами під час заходів службової діяльності та бойової підготовки, вирішення службово-бойових завдань тощо).

Схвальної оцінки, на наш погляд, заслуговують також визначені дисертантом педагогічні умови формування ІКК майбутніх офіцерів ЗСУ в процесі професійної підготовки: формування у курсантів потреби в розвитку ІКК шляхом їх залучення до діяльності в інформаційно-освітньому середовищі ВВНЗ з урахуванням завдань та особливостей майбутньої професійної діяльності офіцерів ЗСУ; інтеграція інформаційних знань, умінь і навичок на основі міждисциплінарного підходу шляхом упровадження в освітній процес додаткового спеціального навчального курсу; організація самостійної пізнавальної діяльності майбутніх офіцерів ЗСУ засобами ІКТ; підготовка науково-педагогічних працівників до використання «хмарних» технологій, smart-технологій та інтерактивних форм навчання в освітньому процесі.

Суттєвим інноваційним аспектом виконаного О. І. Кравченком дослідження є розробка й теоретичне обґрунтування моделі формування ІКК майбутніх офіцерів ЗСУ в процесі професійної підготовки, що містить цільовий, змістовно-технологічний і результативний блоки, і дозволяє системно організувати роботу та відображає цілісний педагогічний процес, у якому мета, сукупність принципів, форм, методів, засобів і відповідних педагогічних умов спрямовані на досягнення результату – сформувати ІКК майбутнього офіцера ЗСУ тактичного рівня.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні

Наукові положення, висновки і пропозиції дисертаційного дослідження О. І. Кравченка сформульовано чітко й послідовно, вони є аргументованими та змістовними.

Достовірність одержаних результатів підтверджується теоретичною обґрунтованістю вихідних положень дослідження, опрацюванням значної кількості джерел, застосуванням сучасних методів досліджень, апробацією та впровадженням результатів роботи в практичну діяльність закладів вищої освіти.

Обґрунтування обраної теми дисертації є методологічно, теоретично й технологічно переконливим, а сукупність завдань для її вирішення сприяє розкриттю теми та досягненню мети дослідження.

Аналіз основних положень дисертації свідчить про досягнення мети і розв'язання завдань дослідження. Зміст роботи відповідає поставленій меті і завданням дослідження. Висновкам, представленим у дисертації, властиві повнота та логічність викладу, достатній рівень обґрунтованості й достовірності.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується продуманою логікою викладу матеріалу, широтою й різноманітністю опрацьованої джерельної бази.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Дисертаційна робота складається з трьох розділів, кожний із яких можна вважати своєрідним внеском у вирішення проблеми формування інформаційно-комунікаційної культури майбутніх офіцерів у процесі професійної підготовки.

У **вступі** науково коректно обґрунтовано актуальність проблеми, чітко сформульовано мету, яка співзвучна з темою та конкретизована в завданнях, визначено об'єкт і предмет роботи, схарактеризовано систему використаних у роботі дослідницьких методів.

У першому розділі – **«Теоретичні основи формування інформаційно-комунікаційної культури майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах»** – здійснено аналіз проблеми формування ІКК майбутніх офіцерів ЗСУ в наукових публікаціях вітчизняних та закордонних учених; розкрито сутність, особливості змісту і структуру інформаційно-комунікаційної культури майбутніх офіцерів; подано закордонний досвід підготовки військовослужбовців у контексті формування в них ІКК.

Ретельний аналіз результатів наукових публікацій дозволив здобувачу зробити висновок, що використання ІКТ в освітньому процесі ВВНЗ та формування ІКК у майбутніх офіцерів ЗСУ супроводжується певними проблемами: не всі ВВНЗ мають необхідну матеріально-технічну базу; не завжди є відповідне сертифіковане програмне забезпечення; науково-педагогічні працівники недостатньо підготовлені для ефективної роботи з ІКТ; бракує методичних і дидактичних матеріалів для ефективного формування ІКК майбутніх офіцерів; недостатньо розвинута нормативно-правова база щодо застосування ІКТ в освітньому процесі ВВНЗ; недостатня координація щодо

використання наявних ІКТ ресурсів з боку відомств, яким підпорядковані ВВНЗ.

З'ясовано, що інформаційно-комунікаційна культура майбутніх офіцерів ЗСУ має складну структуру і містить когнітивний, мотиваційно-ціннісний та операційно-технологічний компоненти, які тісно взаємопов'язані між собою та проявляються у службово-професійній діяльності.

У другому розділі – **«Організаційно-методичні основи формування інформаційно-комунікаційної культури майбутніх офіцерів Збройних сил України в процесі професійної підготовки»** – визначено критерії, показники та рівні сформованості інформаційно-комунікаційної культури майбутніх офіцерів ЗСУ, обґрунтовано педагогічні умови її формування в процесі професійної підготовки та подано характеристику моделі цього процесу.

На основі визначеного діагностичного апарату (критеріїв, показників і характеристики рівнів) здобувачем проведено констатувальний етап педагогічного експерименту, результати якого дали підстави стверджувати, що сформованість ІКК майбутніх офіцерів ЗСУ не повною мірою відповідає сучасним вимогам такої категорії військовослужбовців. До основних причин віднесено: недостатній науково-методичний рівень викладачів з питань застосування освітніх ІКТ у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів ЗСУ; недостатня кількість годин на практичну підготовку курсантів; початковий рівень сформованості у значної частки майбутніх офіцерів ЗСУ вмінь щодо застосування ІКТ у професійній діяльності за фахом, а також поверхневе усвідомлення особливостей майбутньої професії офіцера ЗСУ, що загалом негативно позначається на фаховій підготовці майбутніх офіцерів ЗСУ тактичного рівня.

Зазначене вище дозволило О. І. Кравченку визначити дієві педагогічні умови формування ІКК майбутніх офіцерів ЗСУ в процесі професійної підготовки: формування у курсантів потреби в розвитку ІКК шляхом їх залучення до діяльності в інформаційно-освітньому середовищі вищого військового навчального закладу з урахуванням завдань та особливостей майбутньої професійної діяльності офіцерів ЗСУ; інтеграція інформаційних знань, умінь і навичок на основі міждисциплінарного підходу шляхом упровадження в освітній процес додаткового спеціального навчального курсу; організація самостійної пізнавальної діяльності майбутніх офіцерів ЗСУ засобами ІКТ; підготовка науково-педагогічних працівників до використання

«хмарних» технологій, smart-технологій та інтерактивних форм навчання в освітньому процесі.

Зважаючи на вплив окремих чинників на інформаційно-комунікаційну культуру дисертантом розроблено модель формування ІКК майбутніх офіцерів ЗСУ в процесі професійної підготовки, що містить цільовий, змістовно-технологічний і результативний блоки, дозволяє системно організувати роботу. Авторська модель відображає цілісний педагогічний процес, в якому мета, сукупність принципів, форм, методів, засобів і відповідних педагогічних умов спрямовані на досягнення високого рівня ІКК майбутніх офіцерів ЗСУ.

У третьому розділі – **«Результати експериментальної перевірки педагогічних умов формування інформаційно-комунікаційної культури майбутніх офіцерів Збройних сил України в процесі професійної підготовки»** – подано особливості організації експериментальної роботи, аналіз результатів формувального етапу експерименту та методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо формування ІКК майбутніх офіцерів ЗСУ.

Дисертант доволі глибоко висвітлив організацію, зміст та етапи перевірки дієвості педагогічних умов формування ІКК майбутніх офіцерів ЗСУ в процесі професійної підготовки. Це забезпечило вірогідність отриманих результатів. Детально обґрунтовано методикау дослідження, її особливості і труднощі, які були в процесі дослідження. Оригінально поданий аналіз результатів дослідження, за яким проглядається процес усунення визначених здобувачем суперечностей, що є цінним. Це визначає роль здобувача в удосконаленні освітнього процесу.

Достовірність висновків та ефективність запропонованої моделі формування ІКК майбутніх офіцерів ЗСУ у процесі професійної підготовки підтверджується якісним і кількісним аналізом отриманих результатів. Статистичну значущість виявлених у результаті аналізу змін у рівнях сформованості ІКК у курсантів експериментальних і контрольних груп підтверджено відповідним математичним опрацюванням даних за критерієм χ^2 Пірсона.

Дослідження побудоване на ґрунтовній джерельній базі, яку здобувач достатньо систематизував. Вивчення наукової та психолого-педагогічної літератури (загалом проаналізовано 264 найменування) дало автору підстави для формулювання обґрунтованих наукових висновків.

Достовірність та аргументованість результатів

Привертає увагу своєю обґрунтованістю експериментальна методика проведення дослідно-експериментальної частини дослідження, яка забезпечила наукову цінність отриманих результатів. Тривалість, масовість і масштабність педагогічного експерименту, його багатоплановість, різноманітність і цілеспрямованість, ретельність обробки з широким використанням методів математичної статистики дали можливість О. І. Кравченку обрати оптимальний, як на наш погляд, шлях раціонального вирішення поставлених завдань дослідження.

Констатувальний і формувальний етапи педагогічного експерименту чітко сплановані, вірогідність одержаних результатів доведено шляхом застосування методів математичної статистики (критерій Пірсона χ^2).

Висновки до розділів достатньо повно характеризують зміст дослідження.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації складає 269 сторінок, основний текст викладено на 172 сторінках, що цілком відповідає вимогам МОН України до обсягу кандидатських дисертацій.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання

Практична значущість одержаних результатів дослідження полягає в тому, що розроблено: додатковий спеціальний навчальний курс «Інформаційно-комунікаційна культура офіцера тактичного рівня»; тести для перевірки знань з інформаційно-комунікаційної культури; методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо формування інформаційно-комунікаційної культури майбутніх офіцерів ЗСУ (інтерактивні форми навчання, сценарії ділових, рольових ігор, кейсів, веб-квестів для формування ІКК офіцерів ЗСУ); інструкцію з інформаційної та кібернетичної безпеки для офіцерів і курсантів; удосконалено зміст освітньо-професійних програм підготовки майбутніх офіцерів ЗСУ за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти спеціальностей 052 «Політологія», 053 «Психологія», 061 «Журналістика», 193 «Геодезія та землеустрій».

Результати дослідження може бути використано для вдосконалення умінь і навичок щодо збирання, опрацювання, аналізу інформації, підготовки інформаційних та інформаційно-аналітичних документів, у процесі професійної

підготовки майбутніх офіцерів ЗСУ, формування у них потреби в інформаційній самоосвіті.

Впровадження результатів дослідження було здійснено в освітній процес Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Загальні висновки дисертаційного дослідження адекватні його завданням, повною мірою відображають зміст і структуру дисертації, чітко сформульовані, несуть конкретне смислове навантаження, забезпечують цілісне сприйняття дисертаційної роботи.

Мовностилістична культура дисертації належна, хоч не позбавлена певних огріхів. Бібліографічний опис у списку літератури зроблено з дотриманням сучасних установлених вимог.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Основні положення та висновки дисертаційної роботи викладено у 22 наукових працях, із них 6 наукових статей у фахових виданнях України в галузі педагогіки, 1 стаття – у виданні, що входить до міжнародних наукометричних баз, 13 публікацій – у матеріалах наукових конференцій.

У наукових працях повною мірою віддзеркалено всі розділи рецензованої дисертації. Матеріали дисертаційної роботи Кравченка Олександра Івановича були обговорені на науково-практичних конференціях.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою, змістом та оформленням він відповідає сучасним вимогам МОН України. У тексті автореферату дисертації відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого О. І. Кравченком дисертаційного дослідження. Наголосимо, що зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Дискусійні положення та зауваження

Високо оцінюючи кандидатську дисертацію О. І. Кравченка вважаємо за необхідне висловити певні зауваження та проаналізувати дискусійні моменти щодо вирішення досліджуваної проблеми:

1. Було б більш переконливим, якби автор у першому розділі в процесі визначення теоретичних основ формування інформаційно-комунікаційної культури майбутніх офіцерів Збройних Сил України, більш чітко висвітлив коло завдань, для виконання яких військовослужбовці повинні мати високий рівень сформованості ІКК.

2. Вважаємо, що у підрозділі 2.2 доцільно було б більш чіткіше окреслити основні недоліки методичного забезпечення формування інформаційно-комунікаційної культури курсантів у вищому військовому навчальному закладі.

3. Одним із вагомих аспектів дисертаційної роботи є дослідження особливостей закордонного досвіду формування інформаційно-комунікаційної культури майбутніх офіцерів. Дисертаційне дослідження лише виграло б, якби автор представив узагальнені результати аналізу закордонного досвіду у вигляді таблиці та порівняв з вітчизняною системою професійної підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України.

4. У дисертації вказано, що формування інформаційно-комунікаційної культури майбутнього офіцера ЗСУ необхідно розглядати не лише як вплив окремих чинників на компоненти цієї культури, а й як систему в їхньому взаємозв'язку, що дозволяє прогнозувати ефективність усього процесу і можливість його коригування під час професійної підготовки. Тому у роботі потрібно було б більш детально розкрити шляхи прогнозування ефективності формування інформаційно-комунікаційної культури майбутніх офіцерів Збройних сил України у процесі професійної підготовки.

5. Для визначення стану сформованості інформаційно-комунікаційної культури (табл. 2.1) майбутніх офіцерів Збройних сил України були обрані гносеологічний, мотиваційно-аксіологічний та праксеологічний критерії. Автору доцільно було обґрунтувати, чому саме обрані показники характеризують кожний з обраних критеріїв.

6. У дослідженні запропоновано методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо формування інформаційно-комунікаційної культури майбутніх офіцерів Збройних Сил України. Бажано було б також подати рекомендації і для курсантів, які б сприяли інтенсифікації їхньої

самостійної роботи щодо формування інформаційно-комунікаційної культури в позааудиторний час.

Проте зазначені зауваження не знижують високої теоретичної та практичної цінності проведеного наукового дослідження, яке є концептуальним, цілісним, завершеним, що робить вагомий внесок у розвиток теорії і методики професійної освіти.

Загальні висновки та оцінка дисертації

Аналіз дисертаційної роботи, автореферату та опублікованих наукових праць дає підстави для висновку, що дисертація Кравченка Олександра Івановича «Формування інформаційно-комунікаційної культури майбутніх офіцерів Збройних сил України у процесі професійної підготовки» за актуальністю і глибиною, рівнем узагальнення та обсягом, повнотою викладу її основних результатів відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами від 06.09.2016 р.), які ставляться до робіт, поданих на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, а її автор Олександр Іванович Кравченко заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент

Доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри
машинознавства і транспорту
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
Р. М. Горбатюк

Підпис *Р. М. Горбатюка*
засвідчую *О. М. Загорюжна*
начальник відділу кадрів